

'Het alledaagse in het bijzonder'

Machteld Klees

Het Sjanghaipark aan de rand van Utrecht Overvecht bestaat 40 jaar. Dit park, ontstaan dankzij de samenwerking tussen kunstenaars en buurtbewoners en veel, heel veel vergaderingen, veranderde met de tijd mee, maar is onverminderd veerkrachtig. Hans van Lunteren, initiatiefnemer en beeldend kunstenaar, vertelt over ontstaan, ontwikkeling en toekomst van dit bijzondere stukje groen.

Het is 1969, overal in het land worden 'moderne' nieuwbouwwijken gebouwd. Vanachter de tekentafel worden deze wijken volgens het zelfde stamien ontworpen. Huizen in carré-vorm, hoog- en laagbouw worden afgewisseld en het geheel wordt doorsneden door brede, rechte wegen. Groen wordt ook aangelegd: gestandaardiseerde speelplekken, hier en daar een groepje bomen, een perkje met sterke struiken en gras, veel gras. Waar je ook komt, de wijken zijn inwisselbaar. Natuurlijk zijn er overal ook verschillen, 'pareltjes', dankzij de inzet

van bewoners om 'iets' van de wijk te maken. Eén zo'n parel is het Sjanghaipark in Utrecht Overvecht.

Kunstenaars in de woonomgeving

Hans van Lunteren, een net afgestudeerde kunstenaar met interesse voor de woonomgeving en verschillende andere kunstenaars staken de koppen bij elkaar om te onderzoeken wat zij konden verzinnen om deze starre en anonieme wijken te verbeteren. Vanuit hun discussies over de rol die beeldende kunst in de woonomgeving kan spelen anders dan een beeld op een sokkel, ontstonden plannen om met een reepje grond aan de rand van de nieuwe wijk Utrecht Overvecht aan de slag te gaan. De omgeving zelf zou het materiaal worden waarmee gewerkt werd, op dezelfde procesmatige manier als bij het maken van een kunstwerk.

De gemeentelijke diensten moesten niets hebben van dergelijke ideeën, naar voren gebracht door een stel letje vreemde snoeshanen. Geluk-

kig werden er twee wethouders gevonden die het experiment wel aandurfd en zelfs met budget en een begeleidingscommissie op de proppen kwamen.

Tegelijkertijd waren buurtbewoners aan de Sjanghaidreef in Utrecht Overvecht bezorgd over een reepje grond dat hun huizen scheidde van de drukke Karl Marxdreef aan de rand van de wijk. Het was een braakliggend landje waar kinderen speelden, hutten bouwden en waar de natuur z'n gang ging. De bewoners zagen de bui al hangen, dat dit overhoekje ook gladgestreken zou worden, met wekelijks gemaaid gras en fantasieloze struikjes. De bewoners schreven brieven aan B&W en kunstenaars en bewoners vonden elkaar. De strook grond van 2,2 ha werd proeftuin.

Natuur inschakelen

Er werd heel wat afgepraat over de toekomstige vorm van het park. De vernieuwende invloed van Louis le Roy, die in de jaren zeventig met

Luchtfoto van Overvecht, duidelijk is de Karl Marxdreef te zien die de overgang vormt tussen stad en land. Rechts: kinderen spelen in een zandbak van bielzen en stobben. (archief Hans van Lunteren)

zijn bekende boek 'Natuur uitschakelen, Natuur inschakelen' school maakte, leverde veel inspiratie. Samen met de bewoners werd er een globaal 'vlekkenplan' ontwikkeld voor de inrichting van het park. Idee achter dit plan was dat de vorm zich in de tijd en tijdens de uitvoering moest kunnen ontwikkelen. Deze opzet werd vervolgens door het groepje beeldend kunstenaars geanalyseerd: 'wat is de opzet en het karakter van de grote vorm van het hele gebied, hoe zijn de contrasten: open-dicht, binnen-buiten, voor-achter; hoe zijn de overgangen in het gebied, hoe lopen de lijnen ten opzichte van elkaar, is er sprake van een opbouw in de beeldspanning en wat wordt de betekenis van dit werk. Vragen die in de beeldende kunst heel gangbaar zijn, de materialen waren nu alleen anders.

Ideeën, gebruik en de natuur

De realisatie werd een intensief proces. Er kwamen hoogteverschillen in het gebied, er werden bielzen wanden gebouwd, muurtjes van

granieten stoepbanden werden gestapeld, bomen en struiken geplant, ondertussen speelden er kinderen, terwijl de volwassenen meewerkten. Ook moesten alle ideeën die er leefden over de invulling van het park uitkristalliseren, het was geen vaststaand statisch ontwerp, maar een dynamisch werkproces. Allerlei inbreng moest een plaats krijgen. Drie elementen 'ideeën, gebruik en de natuur' werden de sleutelwoorden bij de ontwikkeling van het gebied.

10 jaar werd er op deze wijze aan het park gewerkt. Het park had een eigen karakter ontwikkeld en bewoners voelden zich erbij betrokken. Deelnemers van het eerste uur, waaronder Hans van Lunteren, verlegden hun activiteiten. Maar niet voordat het park 'onderdak' was. Na veel overleg over het toekomstige beheer werd het in beheer gegeven bij de Utrechtse plantsoenendienst.

Nieuwe start

Hans was druk met andere zaken bezig, vooral met zijn kunstenaarschap. 15 Jaar lang bezocht hij zelden het park. Toen hij er weer eens kwam begon het toch weer te kriebelen. Wat hij aantrof was een statische situatie. De oorspronkelijke vormen waren overgroeid of in

verval geraakt, bomen en struiken waren in de tussentijd volwassen geworden. Het park had een naar binnen gekeerd, somber karakter gekregen.

Zowel wijkbewoners als de plantsoendienst voelden zich betrokken. Er werd licht gecreëerd, oude bielzen werden weggehaald, muurtjes weer zichtbaar gemaakt. Soms hoefde er alleen maar schoongemaakt te worden om de vormen weer zichtbaar te maken.

Sindsdien worden er weer jaarlijkse werkdagen gehouden waarop bewoners meewerken, betrokkenheid tonen en onderlinge contacten aanhalen.

'Deep cleaning'

Ook dit plekje is niet het paradijs op aarde. Zwerfvuil wordt zoveel mogelijk in toom gehouden door het snel op te ruimen. Een paar keer per jaar houden de bewoners een 'deep cleaning' waarbij diep tussen de struiken wordt opgeruimd en waarbij ook oude deuren en ander 'bouw materiaal' wordt opgeruimd. De ervaring is dat kinderen graag hun eigen materiaal gebruiken op een 'schone' bouwplaats in plaats van met dergelijk groot vuil te spelen. Een explosie van crossers werd effectief bestreden door de

routes onaantrekkelijk te maken, een boomstam dwars leggen doet wonderen...

In de nabije toekomst wordt er een fietsbrug aangelegd door het park, naar het gagelpark, aan de overkant van de Karl Marxdreef. Ook dit zal grote impact op het park hebben.

Een wandeling door het park

Wandelend in het park, op een mooie voorjaarsdag, vertelt Hans me de geschiedenis van dit park en zijn betrokkenheid erbij. Al wandelend vallen me de degelijk gestapelde granieten muurtjes op. Het graniet konden ze destijds gratis krijgen, vandaar dat dat veel gebruikt is. Op een andere plek staan nog een paar bielzen overeind, als rotte tanden, de overige bielzen zijn inmiddels als chemisch afval

afgevoerd. De snelle groeiers die in de begintijd aangeplant werden, zoals populier, grauwe abeel en berk geven je het gevoel van geschiedenis. Deze bomen hebben al wat meegemaakt. De aanplant van meerstammige bomen, en dicht bij elkaar geplante bomen versterken het monumentale effect. Kromme bomen worden hier gekoesterd. Tijdens de wandeling krijg ik het gevoel dat we in een flink park lopen. Die suggestie is te danken aan het ontwerp, gesloten aan de kant van de Karl Marx-dreef en wisselend open en gesloten aan de kant van de bebouwing. Hier en daar zijn halve-maanachtige vormen, ze omarmen je. Bij de huizen vormen grote van gestapeld graniet gemaakte bloembakken de overgang tussen park en bebouwing. De bakken worden met

Links: een laatste restant van de grote hoeveelheid bielzen die hier ooit gebruikt werd. Rechts: meerstammigheid geeft snelle groeiers al snel een monumentaal aanzien. (foto's Machteld Klees)

zichtbare toewijding door de bewoners verzorgd. Ook voor kinderen is het een prettige plek: het gevoel van ruimte, ongestoord rommelen terwijl de huizen tegelijkertijd vlakbij zijn.

In relatief korte tijd is hier een parkje ontstaan met een 'eigen' geschiedenis en met een sterke 'eigen' identiteit. Een alledaagse omgeving in de wijk Overvecht te Utrecht met een bijzondere kwaliteit.

Hans van Lunteren studeerde aan de kunstacademie te Den Bosch. Hij volgde recent de hoveniersopleiding aan het Wellantcollege te Houten en is aangesloten bij Wilde Weelde. Vanaf 1990 is hij docent ruimtelijke vakken aan de kunstacademie te Zwolle. Als beeldend kunstenaar heeft hij zich voornamelijk gespecialiseerd in de relatie tussen kunst en het omringende landschap en de stedelijke omgeving.

Zie: www.hansvanlunteren.nl

De Vloer, 1997, monument ter gelegenheid van 1000 jaar Deest.